

Med dispens för engelska

– stödmaterial för att bedöma kunskaper och planera undervisning för elever som tagits emot till en gymnasieutbildning utan godkänt betyg i engelska

Beställningsuppgifter:

Fritzes kundservice

106 47 Stockholm

Telefon: 08-690 95 76

Telefax: 08-690 95 50

E-postadress: skolverket@fritzes.se

Beställningsnummer: 11:1256

ISBN: 978-91-86529-64-2

Omslagfoto: Michael McLain

Foto inlagan: Sid 4 & 6 Maskot, övriga foton Michael McLain

Grafisk produktion: AB Typoform

Upplaga: 2 000 ex

Tryck: Elanders Sverige AB

Stockholm 2011

Med dispens för engelska

– stödmaterial för att bedöma kunskaper och planera undervisning för elever som tagits emot till en gymnasieutbildning utan godkänt betyg i engelska

Innehåll

- 5 Bakgrund
- 6 Inledning
- 7 En inledande kartläggning
- 10 Partiell och global språkförmåga
- 12 Flerspråkighet och språkutveckling
- 16 Bedömning av språkfärdighet
- 20 Farsta gymnasium tar hjälp av den europeiska referensramen
- 22 Organisation av elevens utbildning
- 26 Intensivkurser på loven
- 28 Planering av undervisningen
- 32 Läs mer

Bakgrund

Skollagen reglerar vad som krävs för att vara behörig till gymnasieskolan. Normalt krävs alltid godkänt betyg i engelska. Det finns dock elever som av olika skäl inte haft möjlighet att delta i undervisning i engelska under en stor del av sin tid i grundskolan och som trots detta kan antas till gymnasieskolan. Skollagen reglerar även detta. En förutsättning är att eleven uppfyller övriga behörighetskrav och att huvudmannen bedömer att eleven har förutsättningar att klara studierna på det aktuella programmet. Utöver de kurser i engelska som ingår i programmet blir eleven då erbjuden undervisning i engelska på grundskolenivå.

Skolverket vill med detta material stödja skolhuvudmännen, skolorna och lärarna när de planerar och genomför utbildning för elever som antagits med dispens för engelska. Materialet syftar också till att stödja arbetet med bedömningen av elevernas kunskaper i engelska.

Skälen till att en enskild elev inte haft möjlighet att delta i undervisningen i engelska kan vara flera. Eleven kan relativt nyligen ha anlänt till Sverige från ett land där engelska inte har förekommit i undervisningen i någon större utsträckning. Det kan också röra sig om till exempel utlandssvenska elever.

Tack vare dispensen för engelska får dessa elever en värdefull möjlighet att studera på ett nationellt program och en reell möjlighet att nå en gymnasieexamen utan att förlora tid.

Inledning

När en elev antagits med dispens för engelska behöver utbildningen planeras så att eleven får möjlighet att läsa in såväl grundskoleengelskan som att nå examenskraven för sitt program. Det ställer krav på att utbildningen är organiserad så att eleven får goda förutsättningar att nå målen i gymnasieskolan. För att övergången till gymnasieskolan ska fungera är det en förutsättning att grundskolan och gymnasieskolan samverkar kring överlämnandet. För att kunna planera utbildningen är det också bra att börja med att kartlägga elevens kunskaper och erfarenheter.

En inledande kartläggning

En omsorgsfull kartläggning av elevens kunskaper och erfarenheter ger god kunskap om eleven och en bra grund för planeringen av elevens utbildning. Utifrån kartläggningen kan det också framgå om ett åtgärdsprogram ska upprättas för eleven.

De elever som antagits med dispens för engelska har andra erfarenheter av studier och av engelska än de elever som vuxit upp i Sverige. De kan också sinsemellan ha mycket olika förutsättningar och utbildningsbehov när det gäller engelska. Skolan kan få den information som behövs för planeringen av elevens studier i engelska på olika sätt. Det kan vara från den dokumentation som eleven har med sig från grundskolan eller gymnasieskolans introduktionsprogram alternativt från en bedömning som gjorts av elevens kunskaper i samband med antagningen till gymnasieskolan.

Om eleven har gått i den svenska grundskolan eller på ett introduktionsprogram har han eller hon fått en skriftlig bedömning från skolan som visar hur långt eleven har kommit med sin engelska med utgångspunkt i grundskolans kursplan. Dokumentationen ska omfatta en skriftlig bedömning av elevens kunskapsutveckling i ämnet och kan beskriva det stöd eleven har fått.

Den skriftliga bedömningen från grundskolan kan även innehålla dokumentation av elevens förmåga att använda engelska. Läraren kan ha beskrivit denna med utgångspunkt i de europeiska språknivåerna, med stöd av den europeiska språkportfolion eller med hjälp av kunskapskraven för steg 1–4 i gymnasieskolans ämnesplan för moderna språk, se sidan 16 under Bedömning av språkfärdighet. Dokumentationen från grundskolan kan också innehålla uppgifter om hur mycket undervisning eleven deltagit i och om hur eleven kan utveckla sin engelska vidare.

Mer underlag får man genom samtal med eleven själv. I kartläggningen är det viktigt att utgå från elevens förmågor och styrkor, och därigenom synliggöra vad utbildningen behöver utveckla och komplettera med.

FÖLJANDE FRÅGOR KAN LIGGA TILL GRUND FÖR EN KARTLÄGGNING:

- Har elevens erfarenheter av engelskundervisning från något annat land? Hur var undervisningen utformad?
- Vilken undervisning har eleven fått i Sverige? Hur har den varit utformad?
- Har eleven lärt sig engelska i andra sammanhang än i skolan?
- Vilken kunskap har eleven om den engelsktalande världen och om engelskans betydelse i Sverige? Hur tänker eleven kring frågan om varför man ska lära sig engelska?
- Vilka språkkunskaper har eleven vad gäller andra språk? Vilket är elevens starkaste språk? Hur kan eleven dra nytta av sina språkkunskaper?
- Hur långt har eleven kommit i utvecklingen av de förmågor som preciseras i syftestexten i grundskolans kursplan i engelska? Vilka förmågor utgör styrkor och vilka behöver utvecklas?
- Hur ser eleven själv på sin studiesituation och på att snabbt ta igen grundskoleengelskan?

Kartläggningen kan också innehålla andra områden som till exempel vilka möjligheter eleven har att tillägna sig engelska genom musik, film, TV och sociala medier. I vilka situationer utanför skolan använder eleven engelska? Vilka intressen och långsiktiga mål har eleven? Vilka av elevens intressen kan stimulera till ett effektivt lärande i engelska? Har eleven andra kunskaper och erfarenheter som har betydelse för planeringen av studierna?

» Elever med internationell bakgrund är mycket medvetna om vikten av att kunna engelska och de har ett brinnande intresse för att lära sig språket och att komma ikapp sina kamrater. »

INGRID ERIKSSON, SPRÅKLÄRARE VID PAULI GYMNASIUM I MALMÖ

Partiell och global språkförmåga

Elever som har gått hela grundskolan har studerat engelska i många år och haft möjlighet att utveckla en bred språkförmåga. De elever som får dispens för engelska kan ha olika bakgrund. De kan ha gått i skolan i ett annat land och några år i grundskolan eller så kan de ha gått en period i något av gymnasieskolans introduktionsprogram. De kan vara nybörjare i engelska eller ha läst engelska under en kort period.

Partiella kompetenser

Ibland är elevens kunskaper i engelska ojämna, ”partiella”. Eleven kan exempelvis ha en god förmåga att tala engelska och kommunicera muntligt men ha svårt att läsa och skriva språket. Språksynen i svenska kurs- och ämnesplaner är funktionell, kommunikativ och handlingsinriktad. I skolor i andra utbildningssystem kan språksynen vara av en annan karaktär och undervisningspraxis kan ibland bygga på till exempel traditioner från kloster- eller koranskolor. Detta kan betyda att eleven kan ha studerat språket i undervisning som har varit inriktad på grammatik, översättning och utantillinläring. Sådana elever kan ha god förmåga att klara skriftliga grammatikprov och att översätta men kan ha svårt att tillämpa språkkunskaperna exempelvis i muntlig interaktion. En elev med denna typ av partiell kompetens behöver ofta utveckla sin förståelse av talat språk och sin förmåga att kommunicera muntligt.

En annan elev kan ha lärt sig engelska genom muntlig kommunikation. Då har eleven ofta god förmåga att tala, interagera muntligt och förstå talat språk, men kan ha svårt att läsa och skriva engelska. En elev som har lärt sig talad engelska utanför skolan kan behöva arbeta med läsförståelse och skrivande, med språkets strukturer och med mera formellt språk.

Vilka kompetenser behöver eleven?

Kunskapskraven i grundskolans kursplan förutsätter att eleven utvecklar en allsidig, global språkförmåga. Den innefattar såväl reception, produktion och interaktion som anpassning av språket och användning av strategier. Reflektion kring och förståelse av hur människor lever och tänker i engelskspråkiga sammanhang ingår också. Om det blir tydligt i en kartläggning av elevens kunskaper att eleven har betydligt större styrkor inom någon eller några färdigheter jämfört med andra, dvs. partiella kompetenser, bör detta alltså få stor betydelse för planeringen av den fortsatta undervisningen. Självfallet behöver eleven utveckla kunskaperna inom de områden där språkkunskaperna saknas eller där de är på en låg nivå. Samtidigt är det i regel stimulerande för eleven att vidareutveckla både sina ”starka” kompetenser och sin förmåga att se samband mellan olika delar av språkförmågan.

– Det är väldigt bra lektioner. Vi har gjort ett test så att alla i gruppen är på samma nivå och får samma möjligheter att lära sig. Vi läser grundskoleengelska två timmar i veckan. Vår lärare Anneli pratar hela tiden på engelska, men vi får alltid fråga om vi inte förstår något. Det är viktigt att lära sig nya ord. Jag vill plugga till antingen lärare eller förskollärare, något med barn i alla fall. Jag kan inte börja högskolan så länge jag inte är klar med engelskan.

MILENA TODOROVIC STUDERAR SISTA ÅRET PÅ BARN- OCH FRITIDSPROGRAMMET PÅ FARSTA GYMNASIUM. HON KOM TILL SVERIGE FRÅN SERBIEN FÖR FEM ÅR SEDAN OCH HAR LÄST ENGELSKA I SEX ÅR.

Flerspråkighet och språkutveckling

Flerspråkighet är ett begrepp som diskuteras allt mer och som bland annat utgör ett prioriterat område inom EU-samarbetet. Det syns bland annat genom det gemensamma målet att varje europeisk medborgare ska få möjlighet att lära sig sitt modersmål plus minst två ytterligare språk från en tidig ålder. Begreppet flerspråkighet innebär att den som lär sig språk utvecklar en språklig repertoar där alla olika språkfärdigheter har sin plats. Språkinläring betraktas som en process som pågår under hela livet. Kunskaper i olika språk stödjer varandra och bygger upp individens breda förmåga att kommunicera.

För några decennier sedan hade man ofta uppfattningen att flerspråkiga elevers språkutveckling skulle avstanna eller försenas om eleven tvingades lära sig flera språk samtidigt. Många flerspråkiga elever, som nu är vuxna, minns med blandade känslor hur klasskamrater fick lära sig engelska samtidigt som de själva var tvungna att avstå eftersom man då ansåg det vara lämpligare att vänta tills eleven först behärskade det svenska språket. Idag vet vi att hjärnan tvärtom mår bra av kognitiva utmaningar. Enligt aktuell tvåspråkighets- och hjärnforskning har hjärnan en god kapacitet att lära sig flera språk samtidigt. Flerspråkighet verkar till och med ha positiva effekter på hjärnan och kunna fördröja hjärnans åldrande.

Individuella faktorer som påverkar språkutvecklingen

Alla elever har i princip förmåga att lära sig flera språk. Elevens fallenhet för språk och strategier kring språkinläring varierar dock liksom förkunskaperna, utbildningsbakgrunden och läs- och skrivförmågan. Ungdomar i gymnasieåldern som är vana att lära genom att läsa kan till exempel snabbare tillgodogöra sig språket. Även elevens modersmål och andra språkkunskaper påverkar inläringen av det nya språket.

Engelska har oftast en hög status bland västerländska ungdomar men språket är också kopplat till språkpolitiska ideologier och attityder. I alla sammanhang uppfattas inte engelska som lika positivt, och i sin hemmiljö kanske eleven inte möter engelska via till exempel engelskspråkiga filmer. Eleven behöver få tydlig information om vilka dörrar som öppnas om hon eller han lyckas med engelskan i gymnasieskolan. Oavsett om eleven planerar att gå vidare till exempelvis akademiska studier eller en kortare yrkesutbildning är det angeläget att de vuxna närmast den flerspråkiga eleven stärker elevens motivation när det gäller att uppnå målen i engelska under gymnasietiden.

LÄTTARE ATT LÄRA SIG SPRÅK

Flera forskare har försökt ta reda på vilka förhållningssätt som underlättar språkinlärning, och med vissa variationer brukar följande nämnas:

EN FRAMGÅNGSRIK SPRÅKINLÄRARE

- tror på sin förmåga att lära sig
- är motiverad
- är medveten om varför han/hon vill lära sig
- är inte rädd för att göra misstag
- tar risker
- är bra på att gissa
- har förmåga att se mönster i språket
- har en positiv attityd till språket och dess kultur
- söker tillfällen att öva språket
- är villig att ta ansvar för sitt eget lärande

I listan ingår förhållningssätt som till exempel motivation och vilja att kommunicera. Punkten ”har förmåga att se mönster i språket” handlar om reflektion kring språkets form. Den elev som har förmåga att se mönster i språket kan oftast också reflektera kring sin egen språkliga produktion. Det är viktigt både att våga göra misstag, att upptäcka dem och på sikt undvika dem.

Eleven kan jämföra punkterna ovan med sitt eget sätt att arbeta med språket, kommunicera och lära. I vilka avseenden är eleven redan en framgångsrik språkinlärare? Hur kan undervisningen stödja elevens utveckling av de områden som inte är lika starka?

» Här i Ystad arbetar vi för att på sikt få fram en vokabulär för elevernas kunskaper som alla kan förstå och som är lika för alla. Det är viktigt att veta vad grundskolan tänker, inte om hur eleven är, utan vilka kunskapsmål eleven har nått, säger rektor Pia Blixt-Grahn.

Det mest positiva med dispensen för engelska är att våra elever som är nyanlända inte ska behöva känna sig tillbakahållna för att de inte läst så mycket engelska tidigare. Många av dem sätter stor press på sig själva och är väldigt på hugget! »

PIA BLIXT-GRAHN, REKTOR VID SYDSKÅNSKA GYMNASIET I YSTAD

Bedömning av språkfärdighet

För att kontinuerligt arbeta med bedömning av elevens kunskaper i engelska finns det flera olika resurser att använda sig av. Några av dessa beskrivs här.

De europeiska språknivåerna

Gemensam europeisk referensram för språk, undervisning, lärande och bedömning (GERS) baseras på Europarådets arbete med språk som också Sverige står bakom. Den definierar sex generella nivåer för språkfärdighet: A1, A2, B1, B2, C1 och C2. Dessa nivåer beskriver språkfärdigheter från nybörjarnivå till avancerad nivå och de kan i sin tur delas in i undernivåer: A1.1, A1.2, A2.1 osv.

GERS beskriver varje färdighetsnivå utförligt när det gäller såväl receptiva färdigheter (lyssna och läsa) som produktiva (tala och skriva) och interaktiva färdigheter (samtala och medverka i skriftväxling). De steg som används i de svenska kurs- och ämnesplanerna i såväl engelska som moderna språk (och svenskt teckenspråk för hörande) är kopplade till detta system på ett sätt som skapar jämförbara nivåer, se tabell 1. Detta innebär också att GERS kan vara en extra resurs i planeringen av undervisningen och vid bedömning av elevens kunskaper i engelska.

Steg 1, 2 och 3 – tätare avstämningstillfällen

En ytterligare resurs för att planera undervisningen och för att bedöma elevens kunskaper i engelska är ämnesplanen för moderna språk. I de sammanhållna kurs- och ämnesplanerna i engelska och moderna språk med sju generella steg för grundskola och gymnasieskola motsvarar engelska i årskurs 9 samma språkliga nivå som kursen moderna språk 4 i gymnasieskolan, se tabell 1. För att arbeta kontinuerligt med bedömning av språkfärdigheterna hos de elever som antagits med dispens för engelska kan därför gymnasieskolans ämnesplan för moderna språk, kurserna 1–4 användas som stöd. På vägen till ett godkänt betyg i engelska för årskurs 9 skapas på så sätt ytterligare tre möjliga avstämningpunkter genom kurserna moderna språk 1, 2 och 3. Tätare avstämningstillfällen kan bidra till en ökad tydlighet kring var eleven befinner sig i sin språkutveckling och även bidra till att stärka elevens motivation.

Självbedömning

Att arbeta med självbedömning kan ytterligare bidra till att förstärka lärandet och synliggöra elevens kunskapsutveckling. Självbedömning innebär att eleven reflekterar över kvaliteten på sitt arbete och bedömer hur den egna språkförmågan kan användas på olika sätt. Denna typ av bedömning ger eleven en bild av sitt lärande och sina språkförmågor och utvecklar den språkliga medvetenheten. Samtidigt kan självbedömning hjälpa eleven att få syn på vad det innebär att kunna ett språk och bidra till att ge eleven förståelse för den språksyn som genomsyrar kurs- och ämnesplanerna i språk. Redskap för att arbeta med självbedömning i språk finns bland annat i den europeiska språkportfolion.

Europeisk språkportfolio

Europeisk språkportfolio har sitt ursprung i Europarådets arbete med språk. Den finns i versioner på svenska för både grundskolan och gymnasieskolan. Materialet är fritt att ladda ner och använda, se www.skolverket.se under fliken Skolutveckling. Portfolion består av tre delar: dossier, språkbiografi och språkpass. Språkbiografin kan vara särskilt användbar i arbetet med de elever som tagits in med dispens för engelska. Språkbiografins checklistor ger eleverna möjlighet att själva bedöma sin språkfärdighet enligt de språknivåer som beskrivs i GERS. Checklistorna avspeglar väl de olika aspekter av språkfärdighet som återfinns i grundskolans kursplan för engelska, liksom i gymnasieskolans ämnesplan. För elever som antagits med dispens för engelska kan andra speciellt intressanta delar av den europeiska språkportfolion vara de som handlar om hur man lär sig språk och om kulturmöten.

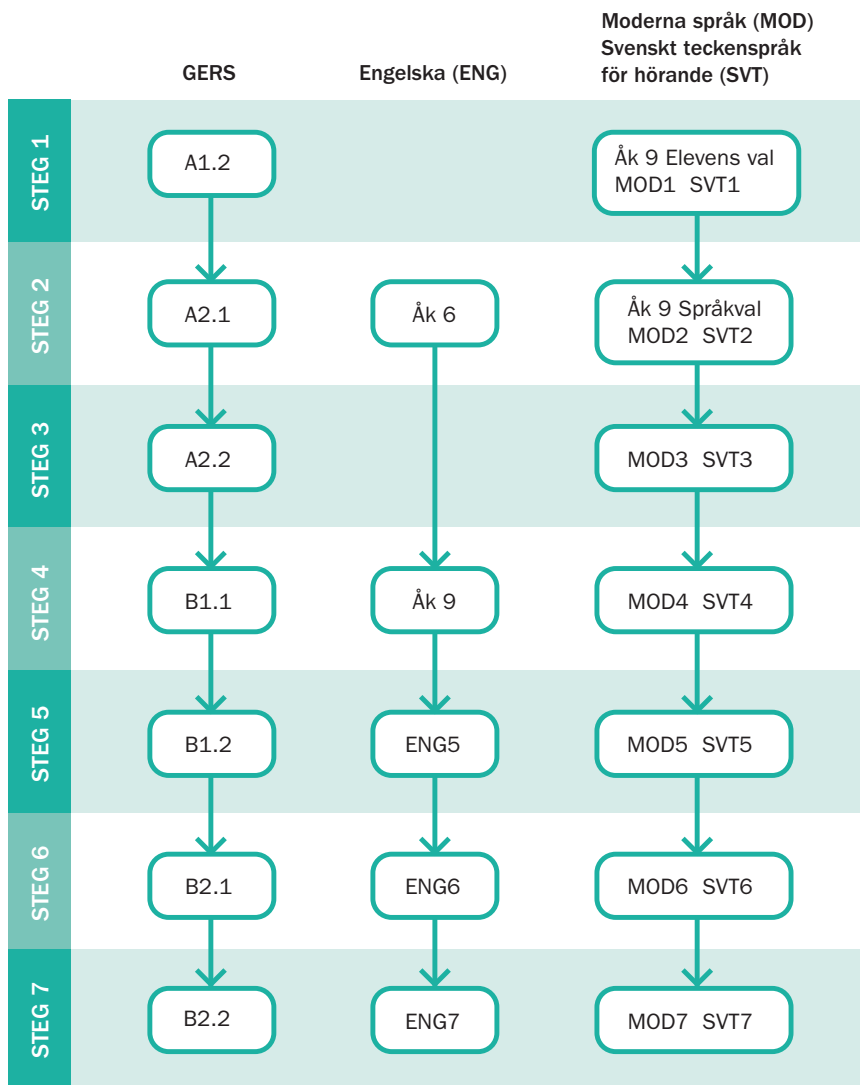
Diagnosmaterial

För att bedöma elevens kunskapsutveckling och språkfärdigheter kan Skolverkets nationella bedömningsstöd för grundskolan användas. Diagnosmaterialet i engelska för årskurs 6–9 kan ge god vägledning vid bedömningen av elevernas färdigheter. Det kan dock vara värt att notera att materialet är utformat för 12–16-åringar och därför inte är helt anpassat för äldre ungdomar.

Betyg i engelska

När eleven uppfyller kunskapskraven i engelska för årskurs 9 och får ett godkänt betyg i ämnet har eleven rätt att få ett nytt slutbetyg från grundskolan. Rektorn i gymnasieskolan utfärdar det nya slutbetyget. Betygsättningen utgår då från grundskolans kunskapskrav. Som ett stöd vid betygsättningen kan eleven genomföra det nationella provet för årskurs 9 i engelska.

TABELL 1. De svenska språkstegen och de språknivåer som beskriv i GERS.
Jämförelsen med GERS gäller det lägsta betyget, E.

Farsta gymnasium tar hjälp av den europeiska referensramen

– Det är viktigt att eleverna upplever lärandet som meningsfullt oavsett vilken nivå de befinner sig på. Att de ser nyttan med det överhuvudtaget och inte bara att det är ett ok av språk som de ska lära sig utöver modersmål och svenska, säger Johan Klintberg, rektor vid Farsta gymnasium.

På Farsta gymnasium utgår lärarna från den europeiska referensramen för språk när de bedömer elevernas kunskaper. Den ligger också till grund för fortsatt planering och gruppindelning. Även om det tar lite tid att göra bedömningen tycker Johan Klintberg att det är värt arbetet eftersom det ger en bra bild av vad eleverna kan.

– Vi försöker jobba med formativ bedömning, som är framåtsyftande. Vi pratar om vilka styrkor och utvecklingsområden eleverna har i stället för att prata i absoluta eller summativa betygsmått, eftersom många av de här eleverna befinner sig väldigt långt från kunskapsmålen. Vi gör en uppdelning av momenten utifrån språkstegen 1, 2, 3 och 4 och ser till att de blir godkända på alla de stegen. Det är viktigt för eleverna, annars är det lätt att de tappar intresset för engelska. Det skulle vara förödande för deras motivation om de bara såg att de hade fortsatt icke godkänt.

Johan Klintberg menar att skolan hela tiden måste visa eleverna att de utvecklas, även om de var nybörjare från början och även om det rent krasst kommer att krävas mycket av dem att på tre år ta igen det som svenska elever har lärt sig på sex eller ännu fler år.

Visst, de ska bli godkända, men i första hand har vi ett krav på oss att verkligen lära dem något, och det ser jag som det viktigaste, säger han. Vi har möjlighet att erbjuda dem ett fjärde år eller så kan de läsa vidare inom vuxenutbildningen om de inte får sin gymnasieexamen inom gymnasieskolan.

” Det bästa med dispensen för engelska är att vi slipper ”bromsa” in motiverade ungdomar som har varit lite för kort tid i svensk skola för att ha hunnit med engelskan. ”

EDWARD JENSINGER, REKTOR VID PAULI GYMNASIUM I MALMÖ

Organisation av elevens utbildning

När en elev antagits med dispens för engelska behöver utbildningen organiseras så att eleven får möjlighet såväl att läsa in grundskoleengelskan som att nå examenskraven för det aktuella programmet. Detta ställer krav på organisationens flexibilitet och på anpassning till elevens förutsättningar. De frågor som följer nedan kan vara en god hjälp i planeringen av den enskilda elevens utbildning.

Lärare, studie- och yrkesvägledare och andra berörda behöver samverka i planering och genomförande. Samtidigt är det viktigt att eleven får ett reellt inflytande över sin utbildning. Den individuella studieplanen är ett verktyg i planeringen av elevens utbildning. Där ska de kurser som ingår i elevens program framgå liksom elevens studier i engelska på grundskolenivå.

Frågor som underlag för gruppindelning

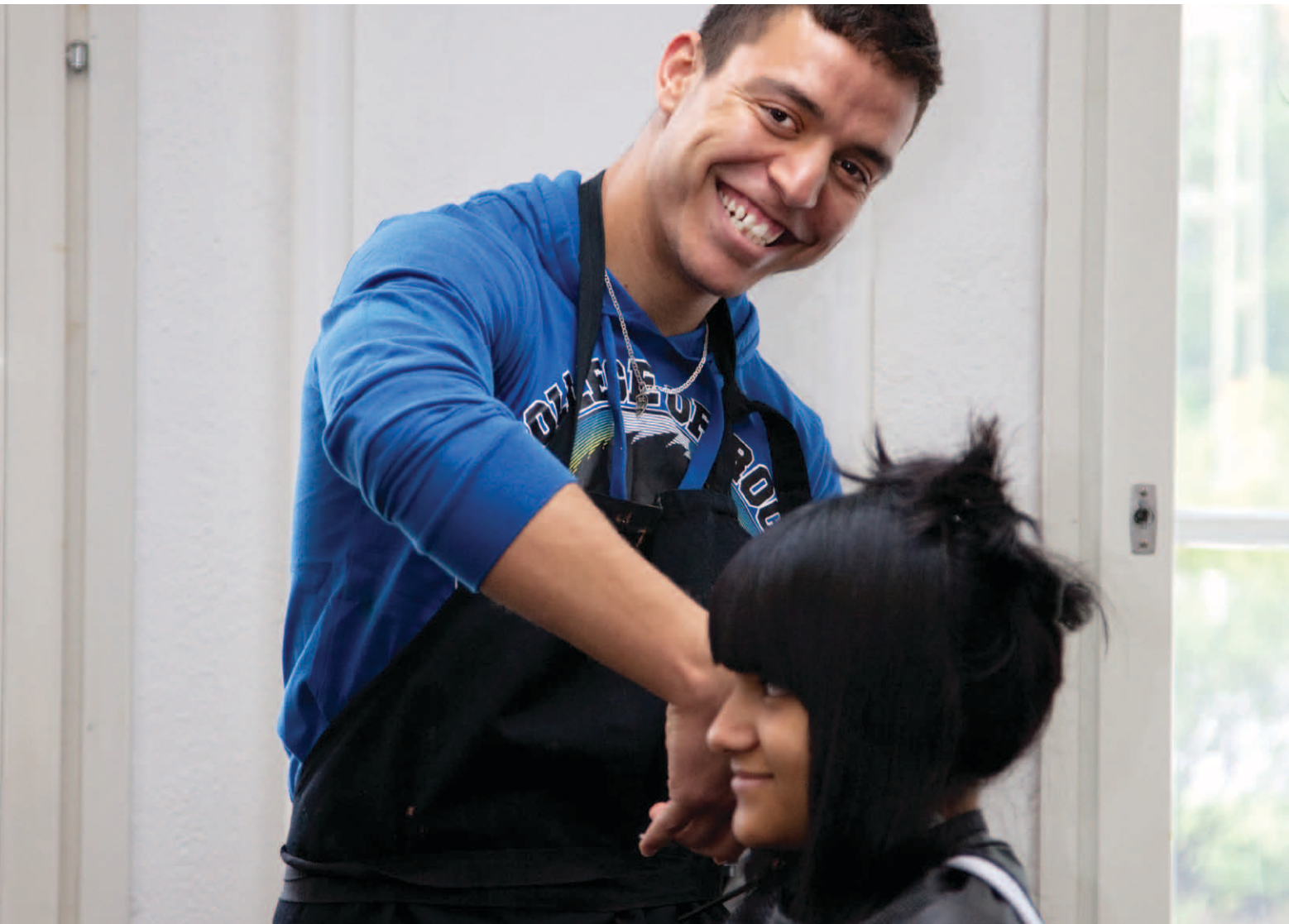
Kan eleven studera engelska 5 tillsammans med sina klasskamrater samtidigt som hon eller han studerar språket på grundskolenivå eller ska eleven börja läsa engelska 5 när grundskoleengelskan är avslutad?

HÄR FÖLJER NÅGRA PUNKTER SOM KAN PÅVERKA DET BESLUTET:

- Har eleven tillräckliga kunskaper i språket för att kunna tillgodogöra sig undervisningen i engelska 5, samtidigt som han eller hon läser ytterligare engelska på grundskolenivå? Vilka är för- och nackdelarna med att delta i reguljär klass respektive särskild grupp för den aktuella eleven? Om hon eller han inte har så långt kvar till ett godkänt betyg i grundskoleengelska kanske det ur ett kamratperspektiv kan vara en fördel att delta i samma grupp som den övriga klassen. Eleven kan då läsa ytterligare engelska på grundskolenivå parallellt.
- Kan kursen engelska 5 eventuellt studeras under flera terminer och ha en relativt lugn studietakt? Hur påverkar elevgruppens storlek möjligheten att anpassa uppgifter och innehåll?
- Vad vill eleven och hur bedömer eleven sina möjligheter? På vilket sätt kan elevens egen önskan och motivation ha betydelse för planering och gruppindelning?
- Om eleven inte kan studera engelska 5 och grundskoleengelska parallellt – när och hur, under vilka årskurser och i vilken grupp, kan eleven studera engelska 5 och, beroende på program, engelska 6? Detta kan dokumenteras i den individuella studieplanen.

Engelska i andra ämnen

Engelska förekommer i varierande grad även i andra ämnen i gymnasieskolan. Inom vissa yrkesämnena kan engelskan vara en självklarhet, medan det i andra ämnen kan vara ett naturligt inslag att till exempel läsa artiklar på engelska. Elevens mentor eller motsvarande kan tillsammans med elevens lärare i grundskoleengelska informera ämneslärare om elevens studiesituation och kunskaper i engelska. De kan samråda om inslag på engelska förekommer i andra ämnen och hur de i så fall kan hanteras.

Frågor som underlag för planering och organisation

- **Engelska på grundskolenivå:** Hur ska undervisningen i engelska på grundskolenivå organiseras när det gäller omfattning, schematid, gruppindelning och studietakt? En aspekt som kan påverka omfattningen i undervisningstid är till exempel hur stor undervisningsgruppen är. Att exempelvis ge undervisningen en bra schemaposition kan vara ett sätt att visa att det är viktigt att eleven läser in grundskoleengelskan. Det kan också bidra till att stärka elevens motivation.
- **Lärare:** Vilken lärare är bäst rustad att undervisa eleven? Hur kan läraren få den kompetensutveckling som eventuellt behövs? För att få undervisa elever i engelska på grundskolenivå i gymnasieskolan krävs att läraren är behörig att undervisa i engelska i gymnasieskolan. Elever som fått dispens från kravet på behörighet i engelska kan vara nybörjare i språket. Samtidigt har gymnasielärare i engelska inte alltid utbildning som direkt förbereder för undervisning av nybörjare. Engelsklärare som även är utbildade för att undervisa i svenska som andraspråk och sfi eller moderna språk har dock i regel denna språkdidaktiska kompetens att dra nytta av i undervisningen.
- **Resurser på skolan:** Kan eleven, som komplement till undervisningen i engelska på grundskolenivå, arbeta med språket i exempelvis någon form av studieverkstad?
- **Inslag av engelska i elevens övriga ämnen:** Hur kan läraren i grundskoleengelska få information om engelska som eventuellt förekommer i elevens utbildning i övrigt? Hur får ämneslärarna information om elevens kunskaper i engelska och studiesituation? Kan eventuella inslag av engelska i kurserna anpassas till elevens språkförmåga?
- **Arbetsplatsförlagt lärande:** Ingår arbetsplatsförlagt lärande (APL) i elevens utbildning? Finns det krav på kunskaper i engelska på arbetsplatsen? Hur kan eleven få stöd för att klara av detta?
- **Om eleven inte bedöms kunna nå examensmålen inom tre år:** Om eleven inte bedöms kunna nå ett godkänt betyg i engelska 5 (för yrkesprogram) eller engelska 6 (för högskoleförberedande program) under programmets tre år, hur ska eleven få möjlighet att fullfölja engelskan? Ska huvudmannen besluta om förlängd undervisning? Detta kan i så fall framgå av elevens individuella studieplan och bör planeras i god tid. Ska eleven erbjudas möjlighet att slutföra utbildningen inom vuxenutbildningen?
- **Stöd:** Behöver eleven studiehandledning på modersmålet i anslutning till studierna i engelska? Har eleven svårt att nå kunskapskraven eller har hon eller han andra svårigheter i sin skolsituation? Då ska elevens behov av särskilt stöd utredas vilket kan leda till att ett åtgärdsprogram behöver upprättas.

Intensivkurser på loven

– Vi har sommarskola varje år för elever som går ut årskurs nio eller för elever som går här på skolan och saknar engelska. De får möjlighet att läsa engelska intensivt i tre veckor. I år var det väldigt många av våra egna elever som tog den chansen och som faktiskt klarade det. Sommarskolan och dessa intensiva perioder har varit väldigt viktiga. Det var väldigt uppskattat och lyckosamt, kanske för att eleverna kunde fokusera på en färdighet i taget, till exempel bara det muntliga, säger Sofie Nyström, rektor vid Ross Tensta gymnasium.

– När vi får in ettor testar vi dem med ett diagnostiskt prov som visar vilken nivå de ligger på. De får också en skrivuppgift där de får skriva hur mycket engelska de har studerat innan och om de använder engelska utanför skolan och i sådana fall när, kompletterar Berna Ilan, språklärare vid Ross Tensta gymnasium.

En ganska stor andel elever går ut med ett betyg i engelska. På tre år har de klarat av både grundskoleengelskan och motsvarande engelska 5. Det handlar om elever som är nybörjare i engelska när de kommer till Ross Tensta gymnasium. Lärarna har hittat olika sätt att individualisera och ge eleverna extra tid. På skolan finns också studievägledare som verkligen hjälper eleverna. En viktig framgångsfaktor är att lyckas motivera eleven.

– Jag ser dispensen för engelska som en förutsättning för att elever som är nyanlända till Sverige ska klara den svenska skolan och få den framtid som de själva vill ha.

– Vi får öva mycket på att både prata och skriva. För att lära mig snabbare kollar jag på engelska filmer utan text och försöker förstå. Min bror, som förstår mer engelska, brukar hjälpa mig. Jag läser lättare böcker också, men det viktigaste är nog att prata mycket så att man kan kommunicera med folk. Jag vill komma in på lärarutbildningen och då måste jag ha betyg i engelska.

NEVENA JOVANOVI LÄSER ANDRA ÅRET PÅ BARN- OCH FRITIDSPROGRAMMET PÅ FARSTA GYMNASIUM. HON KOM TILL SVERIGE FRÅN SERBIEN FÖR SEX ÅR SEDAN.

Planering av undervisningen

Grundskolans kursplan

När eleven studerar engelska på grundskolenivå ska grundskolans kursplan i ämnet användas. Kursplanens centrala innehåll för de lägre årskurserna är i viss mån anpassat till barns intressen och behov. De elever som tagits emot med dispens för engelska är ju dock äldre ungdomar som studerar på ett nationellt program i gymnasieskolan. Det centrala innehållet i grundskolans kursplaner kan därför kompletteras så att gymnasieeleverna möter ett innehåll som är anpassat för deras ålder, intressen och studiesituation. Eleverna kan exempelvis även få möta engelska som är relevant för karaktärsämnen på programmet eller inom ramen för arbetsplatsförlagt lärande.

Individuell planering

Eftersom eleven snabbt behöver utveckla sin förmåga att använda engelska kan hon eller han ha stor nytta av en omsorgsfull individuell planering som omfattar långsiktiga mål och delmål och som tydliggör *vad* eleven behöver uppnå, *när* olika delmål ska nås och *hur* eleven kan utveckla språkförmågan.

”Språkbud”

Om lärare och elever kommunicerar på engelska redan i nybörjarundervisningen bidrar detta till ett rikt språkligt inflöde. När läraren talar språket leder det också till att eleverna i högre grad använder det för interaktion under lektionen.

Skolinspektionens kvalitetsgranskningsrapport *Undervisningen i engelska på grundskolan* behandlar kriterier för språklig input under rubriken ”Vad är en god undervisning?”.

RAPPORTEN BETONAR FÖLJANDE PUNKTER:

- Läraren maximerar elevernas möjligheter att använda engelska i klassrummet
- Läraren ger en språklig input som är begriplig för eleverna i förhållande till deras kunskaper
- Läraren använder engelska i kommunikationen med eleverna

Lärandet underlättas av att eleven möter ett allsidigt ”språkbud” till exempel genom läromedel, webbtexter, filmer och videoklipp, samt genom muntlig och skriftlig kommunikation. En introduktion till arbetssätt och hjälpmedel som exempelvis digitala lexikon, sökverktyg och sociala medier kan underlätta även det informella lärandet som sker utanför undervisningstid.

– Nu har jag lärt mig lite så att jag klarar att svara när någon frågar på engelska och jag kan delta i en diskussion. Det är bra att läraren pratar engelska på lektionerna. Om vi inte förstår något är det bara att fråga, så kan hon förklara. Jag vågar snacka engelska i klassen, det är okej. Jag kollar på engelsktalande tv-program och filmer utan svensk text. Men när jag kom till Sverige tänkte jag bara på att lära mig svenska, då glömde jag engelskan.

– Jag läser tredje året i gymnasiet och vill klara av grundskoleengelskan nu! Jag har ingen aning om vad jag ska bli eller läsa sen, men jag vill gärna flytta till ett annat land och plugga.

ALAA AUDA LÄSER TREDJE ÅRET PÅ SAMHÄLLSVETENSKAPSPROGRAMMET PÅ FARSTA GYMNASIUM. HAN FÖDDES I IRAK MEN FLYTTADE TILL JORDANIEN NÄR HAN VAR LITEN. TILL SVERIGE KOM HAN FÖR NIO ÅR SEDAN. HAN HAR LÄST ENGELSKA I TRE ÅR.

Material

Underlag för undervisningen och elevens lärande kan vara både förlagsproducerade läromedel och annat material av olika slag. Fördelar med ett ”färdigt” läromedel för undervisning i engelska är att det kan vara anpassat till elevens språkliga nivå och innehålla en tydlig progression när det gäller språkets form och svårigheten i texter och hörövningar. En textbok med tillhörande muntligt material för hörförståelse kan ge en tydlig struktur till elevens studier och eleven kan se vad hon eller han har arbetat sig igenom. Många elever uppfattar också textboken som en viktig förutsättning för lärande.

NÅGRA PUNKTER ATT FUNDERA PÅ VAD GÄLLER LÄROMEDEL OCH ANNAT MATERIAL:

- Passar materialet till elevens ålder och intressen?
- Vilken utgångspunkt har de grammatiska moment som behandlas? Utgår progressionen från en generell inlärningsgång? Är perspektivet kontrastivt? Utgår det kontrastiva perspektivet från behoven hos elever med svenska som modersmål eller är det bredare?
- Är läromedlet anpassat för en snabb progression? Kan det ge stöd åt elevens självstudier utanför lektionstid? Finns exempelvis inspelat material och tydliga instruktioner till olika arbetsuppgifter?
- Vilket annat material och underlag, språkövningar, autentiskt material av olika slag samt anpassade texter och hörövningar, kan behöva tillkomma utifrån elevens behov och intressen?
- Hur kan modern teknik användas som ett hjälpmedel i undervisningen och som ett stöd för elevens informella lärande?

” Man ser hur lång resa det faktiskt är för många elever, men också hur många det ändå är som kommer vidare och går till högskolestudier och klarar det bra. ”

LOTTA CAMBIER, SPRÅKLÄRARE VID S:T BOTVIDS GYMNASIUM I BOTKYRKA

Läs mer

Gustavsson, H.-O. (2007). ”Utan bok är det ingen riktig undervisning”, En studie i skolkulturella referensramar i sfi. HLS förlag

Krashen, S. (1985). The Input Hypothesis: Issues and implication. London: Longman

Myndigheten för skolutveckling (2005). Vid sidan av eller mitt i? Ett stöd-material om sent anlända elevers situation i grund- och gymnasieskolan. Kan laddas ner från www.skolverket.se, Publikationer

Rubin, Joan & Thompson, Irene (1983). How to Be a More Successful Language Learner. New York: Heinle and Heinle

Skolinspektionens rapporter kan laddas ner från www.skolinspektionen.se:

Skolinspektionen(2009). Utbildning för nyanlända elever – rätten till en god utbildning i en trygg miljö.

Skolinspektionen (2010). Undervisningen i engelska på grundskolan, 2010:17 Kvalitetsgranskning av undervisningen i engelska i grundskolan.

Skolinspektionen (2011). Engelska i grundskolans årskurser 6–9.

Skolverkets skrifter kan laddas ner från www.skolverket.se, Publikationer:

Skolverket, (2009). Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning.

Skolverket (2008a). Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever, Allmänna råd och kommentarer.

Skolverket (2008b). Studieavbrott och stödinsatser i gymnasieskolan.

Skolverket (2008c). Med annat modersmål. En rapport om grundskolans verksamhet för elever med annat modersmål än svenska.

Skolverket, (2011a). Greppa språket, Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet.

Skolverket (2011b). Gymnasieskola 2011 Övergripande kommentarer om gymnasieskola 2011.

Skolverket (2011c). Kommentarmaterial till kursplanen i engelska.

Skolverket, (2011d). Mer om ... Undantag från krav på behörighet i engelska till gymnasieskolan.

Vetenskapsrådet (2010). Nyanlända och lärande. En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan.

Wenden, A. & Rubin, J. (1987). *Learner Strategies in Language Learning*. London: Prentice Hall.

Elektroniska resurser

Centre for Educational Research and Innovation (CERI) – Brain and Learning
<http://www.oecd.org/>

Cordis, Europeiska kommissionens forsknings- och utvecklingsportal,
”Multilingualism good for brain” http://cordis.europa.eu/news/home_en.html

Det nationella provet för årskurs 9 i engelska, Skolverket, www.skolverket.se

Europeiska kommissionen, Study on the Contribution of Multilingualism to Creativity http://eacea.ec.europa.eu/lip/studies/studies_en.php

Europeiska rådets resolution om främjande av språklig mångfald och språkinläring (2002) <http://eur-lex.europa.eu/>

Europeisk språkportfolio 16+ Fortbildningsavdelningen för skolans internationalisering, Uppsala universitet, (2001) www.fba.uu.se/portfolio/

Europeisk språkportfolio för grundskolan (två versioner), Skolverket, www.skolverket.se

Martínez López, M. (2009) Fitting two (or more) languages into one brain: neuro-linguistics, the bilingual brain and Spanish as an economic resource. University of Valencia www.uv.es/corporate/eiae/descargas/lectureMML.pdf (powerpointpresentation)

Nationellt centrum för svenska som andraspråk, Stockholms universitet, www.andrasprak.su.se

Skolverkets webbsida med material, länkar och resurser kring modersmålsundervisning och utbildning av nyanlända elever <http://modersmal.skolverket.se>

Författningar och förarbeten

Samtliga lagar och förordningar nedan kan laddas ner från www.skolverket.se under Lagar och regler. Förarbeten som propositioner kan laddas ner från regeringens hemsida, www.sweden.gov.se.

Skollagen (2010:800)

Gymnasieförordningen (2010:2039)

FÖRBETEN

Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet prop. 2009/10:165

Högre kvalitet i den nya gymnasieskolan prop.2008:09/199

Regeringens proposition 2009/10:165. Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet.

SPECIELLA AVSNITT I SKOLLAGEN OCH FÖRORDNINGARNA

Elevernas lärande och personliga utveckling: 3 kap. 3 § skollagen

Elever i behov av särskilt stöd: 3 kap. 7–9 §§, skollagen

Elevernas inflytande: 4 kap. skollagen

Skriftlig bedömning för elever som inte får godkänt betyg i engelska i grundskolan: 10 kap. 18 och 22 §§, skollagen

Individuell studieplan: 16 kap. 25 §, skollagen, 1 kap. 7 §, gymnasieförordningen

Undantag från kravet på godkänt betyg i engelska: 16 kap. 32 § skollagen

Beslut om behörighet och mottagande till gymnasieskolan: 16 kap. 36 § skollagen

Möjlighet att överklaga beslutet om behörighet: 28 kap. 12–13 §§ skollagen

Individuell studieplan: 1 kap. 7 § gymnasieförordningen

De elever som antagits med tillämpning av undantaget för engelska ska erbjudas undervisning i engelska på grundskolenivå: 4 kap. 9 § gymnasieförordningen

Nytt slutbetyg från grundskolan: 8 kap. 11 § gymnasieförordningen

Rätt att gå om en gymnasiekurs en gång om eleven inte har fått godkänt betyg: 9 kap. 1 § gymnasieförordningen

Huvudmannen beslutar om det kan finnas särskilda skäl att fördela elevens utbildning över längre tid än tre år: 9 kap. 7 § gymnasieförordningen

Studiehandledning på modersmålet 9 kap. 9 § gymnasieförordningen

Om lärares behörighet: Förordning om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare och utnämning till lektor (2011:326)

Det här stödmaterialet vänder sig till huvudmän, rektorer, lärare och studie- och yrkesvägledare som arbetar med utbildning för elever som antagits till gymnasieskolan med dispens för engelska. Materialet tar upp planering och genomförande av utbildningen för denna grupp elever. Dessutom innehåller det korta artiklar bland annat om flerspråkighet och bedömning av elevens kunskaper i engelska. Det syftar till att ge fakta, idéer och inspiration i det fortsatta arbetet.

Skolverket

www.skolverket.se